

גיוס ופטור מגיוס לגברים בקבוצות אוכלוסייה שונות – הסדרים ונתונים

תמצית

- לפי חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986, כל אזרח ישראלי או תושב קבע בן 18 חייב בשירות צבאי בצה"ל. עם זאת, על פי החוק יש לשר הביטחון סמכות לתת פטור משירות ולפוקד יש סמכות לקרוא למלש"ב לגיוס.
- השונות בין קבוצות האוכלוסייה המרכיבות את החברה הישראלית בהקשר של השירות הצבאי, הביאה כבר בשנותיה הראשונות של המדינה לגיבושם של **הסדרי גיוס ופטור שונים לכל קבוצת אוכלוסייה**. חלק מההסדרים עוגנו בחוק וחלקם במדיניות ממשלתית שמיושמת בידי הצבא.
- כדי לעמוד על היקף אוכלוסיית בני ה-18 מקרב **הגברים**, בחלוקה לפי קבוצות האוכלוסייה שעבורן גובשו הסדרי הגיוס השונים, ביצעה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, עיבוד מיוחד של נתוני אוכלוסייה (נכון לסוף שנת 2022). לצד הנתונים על בני ה-18, מוצגים גם נתוני שנתון בני ה-6, במבט צופה פני עתיד. בנוגע לחברה החרדית מוצג אומדן של מספר הבנים בכל שנתון בקרב גילאי 6 עד 18 לפי מודל חדש של הלמ"ס.
- על פי הנתונים, מכלל בני ה-18 (נכון לשנת 2022) 74% הם יהודים ואחרים, ומהם 16% הם חרדים; 13% הם מוסלמים, ללא תושבי מזרח ירושלים וללא בדואים בדרום; 13% הם בני מיעוטים אחרים (בדואים בדרום, מוסלמים במזרח ירושלים, דרוזים ונוצרים ערבים).
- מהנתונים עולה כי מספרם של בני ה-6 גדול ב-24% ממספרם של בני ה-18, כלומר מספרם של כלל הבנים הצפויים להגיע לגיל גיוס יגדל במידה ניכרת. מכלל הקבוצות באוכלוסייה, **בקבוצת האוכלוסייה החרדית ההבדל בין שני השנתונים הוא הגדול ביותר – 58%** (כאמור, מקרב בני ה-18 בשנת 2022, 16% הם חרדים; מקרב בני ה-6, שיעורם המוערך של החרדים עולה לכדי 21%). ההבדל גדול בין שני השנתונים נמצא גם בקרב הבדואים בדרום.
- אשר ליישום הסדרי הגיוס השונים, ידוע כי יש שונות גם בשיעורי הגיוס מקרב קבוצות האוכלוסייה השונות, אך **צה"ל אינו מפרסם את שיעורי הגיוס בכלל האוכלוסייה או לפי קבוצות אוכלוסייה באופן סדיר ומסודר**.

- **גיוס תלמידי ישיבה חרדים שתורתם אומנותם:** ההסדר שהונהג במשך שנים רבות, עד ליולי 2023, היה כי מי שעמדו בקריטריונים שנקבעו בחוק היו זכאים לדחיית שירות עד הגיעם לגיל הפטור. תחילתו של ההסדר עוד בשנותיה הראשונות של המדינה, בהסכמה של ההנהגה החרדית עם ראש הממשלה בן-גוריון, ושינויים עיקריים בשינויים שחלו בו לאורך השנים מפורטים בגוף המסמך. על פי דיווחי צה"ל, בכל אחת מהשנים 2021-2022 גויסו לשירות כ-1,200 חרדים. על בסיס עיבוד הלמ"ס, שיעור הגיוס של גברים חרדים בשנת 2022 מקרב 12,337 בני ה-18 החרדים נאמד ב-10%, ואילו שיעור הגיוס של גברים חרדים מכלל דחויי השירות במעמד תורתם אומנותם (שמספרם נע בין 63,000 ל-66,000 בשנים האחרונות) נמוך יותר.
- **גיוס בני מיעוטים:** לעניין הגיוס אין לראות את אוכלוסיית המיעוטים דוברי השפה הערבית כמקשה אחת, כיוון שקיימים הסדרי גיוס שונים לקבוצות שונות בתוכה.
- על פי הוראת קבע של אכ"א, בני הלאום הערבי או אלו שהם בעלי זיקה משמעותית ללאום הערבי אינם נקראים לשירות צבאי. עם זאת, ניתנת להם האפשרות להתנדב בתנאי שיקבלו אישור התאמה ביטחונית. מצב דברים זה הוא "תוצר של מדיניות ממשלתית ארוכת שנים, שגובשה על ידי ממשלות ישראל מטעמים איתנים, שעודם רלוונטיים בימינו" – כך צוין במכתב מטעם היעוץ המשפטי לממשלה, במסגרת ההליכים בעתירה של השר אמסלם בעניין אי-גיוסם של בני הלאום הערבי לצה"ל. מנתונים שמסר צה"ל בשנת 2020 עולה כי עד לאותה שנה שיעור בני הלאום הערבי ממחזור הגיוס השנתי לא עלה על 1.5%.
- מאז שנות החמישים, חלק מהגברים הבדואים נוהגים להתנדב לשירות צבאי. בקרב החברה הבדואית יש הבדלים בדפוסי החיים בין הבדואים בצפון, שעברו ברובם ליישובי קבע, ובין הבדואים בנגב, ששמרו על המבנה החברתי המסורתי וחלקם אף אינם מתגוררים ביישובי קבע. לעניין הגיוס, רוב המתגייסים הבדואים הם תושבי הצפון.
- ככלל, הדרוזים והצ'רקסים נקראים לשירות מאז שנות החמישים של המאה ה-20, וזאת לבקשת מנהיגי שתי העדות מרשויות המדינה לגייסם לצבא. גברים דרוזים דתיים המשמשים בתפקיד דתי או לומדים לימודי דת לשם מילוי תפקיד דתי רשאים לקבל דחיית שירות ולאחר מכן פטור משירות – ונראה כי מדובר במספרים קטנים; ככל הידוע, חובת השירות אינה נאכפת על הדרוזים תושבי רמת הגולן (אך הם יכולים להתנדב).

מבוא

על פי חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986, חייב גיוס הוא "אזרח ישראלי או תושב קבוע שמלאו לו שמונה עשרה שנים וטרם קיבל פטור משירות ביטחון מחמת גיל"¹. סעיף 3 וסעיף 13 בחוק מסמיכים את הפוקד לקרוא למלש"ב (מיועד לשירות ביטחון)² להתייצב לרישום וכן להתייצב לשירות סדיר, בהתאמה.

סעיף 36 לחוק מקנה לשר הביטחון סמכות לתת פטור משירות "מטעמים הקשורים בהיקף הכוחות הסדירים או כוחות המילואים של צבא-הגנה לישראל, או מטעמים הקשורים בצורכי החינוך, ההתיישבות הביטחונית או המשק הלאומי, או מטעמי משפחה או מטעמים אחרים"³.

מורכבותה של החברה הישראלית מבחינת קבוצות האוכלוסייה שבה ויחסה של כל קבוצה לשירות הצבאי, הביאו לגיבושם של הסדרי גיוס ופטור שונים לכל אחת מהקבוצות הללו. במסמך זה נציג את הסדרי הגיוס לגברים

בקבוצות האוכלוסייה השונות ויובאו בו נתונים על מספר הגברים בכל קבוצה כזאת בשנת 2022 (השנה האחרונה שלגביה קיימים נתונים רשמיים) שהם בני 18 – גיל הגיוס – וכן על מספרם בשכבות גיל נבחרות, בהתבסס על עיבוד מיוחד של הלמ"ס שנערך לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

1. עיקרי הסדרי הגיוס לקבוצות אוכלוסייה שונות

1.1 הסדרי גיוס לתלמידי ישיבות יהודים חרדים שתורתם אומנותם

ההסדר שנהג לעניין גברים בקבוצת האוכלוסייה החרדית, עד לשינוי האחרון שחל בו ב-2023,⁴ היה כי תלמיד ישיבה שתורתו אומנותו זכאי לדחיית שירות של שנים מספר עד הגיעו לגיל הפטור. תחילתו של ההסדר בשנת 1948 בהסכמה שהושגה בין ראש הממשלה דוד בן-גוריון להנהגה החרדית, שלפיה יידחה שירותם של כ-400 עילויים בתורה.⁵ ב-2002 הסדר זה עוגן בחוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם, התשס"ב-2002 (חוק טל), אשר בוטל על ידי בג"ץ ב-2012.⁶ שנתיים לאחר מכן, בשנת 2014, ההסדר נקבע במסגרת פרק ג1 לחוק שירות ביטחון, ולפיו חרדי שלמד שנתיים לפחות בגילים 14-18 במוסד חרדי מוכר,⁷ יקבל דחיית שירות עד הגיעו לגיל 26 ואז יקבל פטור משירות. בספטמבר 2017 ביטל בג"ץ את ההסדר וביקש מהמחוקק לחוקק הסדר חדש.⁸ ביולי 2023 בטלות החוק נכנסה לתוקף, במקביל לפקיעתו של ההסדר שנקבע כהוראת שעה.⁹ בינואר 2022 הממשלה הניחה את הצעת חוק שירות ביטחון (תיקון מס' 26) (שילוב בני ישיבות), התשפ"ב-2022; ביוני 2024 הוחל עליה דין רציפות אך בשלב זה היא לא קודמה מעבר לכך.¹⁰

נציין כי מעבר לאמור לעיל בעניין יהודים חרדים שתורתם אומנותם, יש הסדרי גיוס ליהודים הכוללים דחיית גיוס, אך ללא פטור משירות, ובהם הסדרים לשירות צבאי חלקי משולב בלימודים תורניים (ישיבת הסדר וישיבה ציונית גבוהה). נתונים בנושא זה מוצגים בטבלה בסוף פרק 1.

1.2 הסדרי גיוס לבני מיעוטים דוברי השפה הערבית

ככלל, נראה כי על פי חוק שירות ביטחון אין מניעה לגייסם את בני המיעוטים לצבא. עם זאת, נקדים ונאמר כי לעניין הגיוס, אין לראות את אוכלוסיית המיעוטים בישראל דוברת השפה הערבית כמקשה אחת. בבואנו להציג את הסדרי הגיוס של בני המיעוטים, יש לתת את הדעת על ההבחנה שנעשית בפקודות הצבא בין קבוצות המיעוטים דוברות הערבית שהן בעלות זיקה ללאום הערבי,¹¹ ובין שאר קבוצות המיעוטים דוברות הערבית בחברה הישראלית. לקבוצות אלו קבועים הסדרי גיוס שונים, כפי שיוצג להלן.

ערבים מוסלמים

על פי מאמרים אקדמיים ומקורות נוספים בנושא זה, הערבים אינם מקבלים פטור מתוקף סעיף 36 בחוק שירות ביטחון – כאמור, הסעיף אשר מקנה לשר הביטחון סמכות למתן פטור – אלא מכוח סעיף 13, שמקנה לפוקד סמכות להפעיל את שיקול דעתו בדבר קריאה לשירות בצה"ל (הנוסח שם הוא "פוקד רשאי, בצו, לקרוא...").¹² על טעמים שונים לאי-קריאת הערבים לשירות צבאי עמדו בחיבוריהם פרופ' אמנון רובינשטיין ופרופ' ליאב אורגד, וביסודם הקושי שיעמוד בפני בני הלאום הערבי להילחם כנגד אחיהם ללאום זה, והחשש מסיכון ביטחוני שעלול לנבוע מכך. על פי מכתב מטעם הייעוץ המשפטי לממשלה שנזכר בפסק הדין בעתירת השר דוד אמסלם בעניין אי-גיוסם של בני הלאום הערבי לצה"ל,¹³ "מצב הדברים הנוכחי הוא תוצר של מדיניות ממשלתית ארוכת שנים, שגובשה על ידי ממשלות ישראל מטעמים איתנים, שעודם רלוונטיים בימינו".¹³

כללי אי-גיוסם של בני הלאום הערבי מעוגנים בהוראת קבע של אגף כוח אדם (אכ"א) בצה"ל, שכותרתה "גיוס אוכלוסיית מיעוטים", ולפיה מלש"ב שהוא בן הלאום הערבי, "או שהינו בעל זיקה משמעותית ללאום הערבי", לא ייקרא לשירות ביטחון. עם זאת, ניתנת לצעירים אלו האפשרות להתנדב, ויש הבוחרים לעשות זאת. גיוסם מותנה בקבלת אישור התאמה ביטחונית וידיעת השפה העברית.¹⁴

בדואים

האוכלוסייה הבדואית מובחנת משאר המוסלמים הערבים בישראל בשל מאפייניה התרבותיים והחברתיים ואורח חייה הייחודי. אף שחובת הגיוס אינה חלה על הגברים הערבים כאמור, חלק מהגברים הבדואים נוהגים להתנדב לשירות צבאי. הסדר ייחודי זה נוצר על רקע הקשר המיוחד בין הבדואים לצה"ל ולמדינה, שהחל עוד טרם הקמתה, עם הקשרים הראשוניים שנוצרו בין "ההגנה" לבין הבדואים, ובהתבסס על מגעים בין הרשויות הצבאיות למנהיגי הבדואים.¹⁵ בהחברה הבדואית יש הבדלים בדפוסי החיים בין הבדואים בצפון, שעברו ברובם ליישובי קבע,¹⁶ ובין הבדואים בנגב, ששמרו על המבנה החברתי המסורתי וחלקם אף אינם מתגוררים ביישובי קבע.¹⁷ רוב המתגייסים הבדואים הם תושבי הצפון.¹⁸

נוצרים ערבים ולא ערבים

לעניין הגיוס יש להבחין בין שלוש קבוצות של נוצרים: הראשונה היא **נוצרים עם זיקה ליהדות או לחוק השבות**,¹⁹ אשר חייבים בגיוס. הסדר גיוסם מעוגן בהוראת קבע למתקני אכ"א – הוראה נפרדת מזו שצוינה לעיל.²⁰ השנייה היא **נוצרים ערבים** שאינם נקראים לשירות, בדומה לקבוצות ערביות אחרות באוכלוסייה, והשלישית היא **נוצרים לא ערבים ללא זיקה ליהדות ולחוק השבות**, שאינם נקראים לשירות אך מתגייסים על בסיס התנדבותי.²¹

דרוזים וצ'רקסים

שלא כשאר המיעוטים בישראל דוברי השפה הערבית, הגברים הדרוזים והצ'רקסים נקראים לשירות צבאי. מ-1956, ולבקשת מנהיגי העדה, חלה חובת גיוס על בני העדה הדרוזית, והם נקראים לשירות צבאי.²² עם זאת, ככל הידוע, חובת השירות אינה נאכפת על הדרוזים תושבי רמת הגולן,²³ שהם תושבי קבע אך רק חלקם אזרחים בעלי זכות בחירה לכנסת²⁴ (ייתכן שבשל זיקתם לבני משפחה סורים). נציין כי יש בהם המתנדבים לצה"ל. כמו כן, גברים דרוזים דתיים המשמשים בתפקיד דתי או לומדים לימודי דת לשם מילוי תפקיד דתי רשאים לקבל דחיית שירות; נראה כי מדובר במספרים קטנים של דרוזים הזוכים למעמד זה.²⁵

ב-1958 הוחל על צ'רקסים הסדר גיוס זהה להסדר עם העדה הדרוזית, וגם הם נקראים לשירות בצה"ל.²⁶

אנשי צבא דרום לבנון לשעבר

מתוקף חוק אנשי צבא דרום לבנון ומשפחותיהם, התשס"ה–2004, הוענקו לאנשי צד"ל אזרחות או רישיון לתושבות קבע אשר הביאו אותם להיות חייבי גיוס. עם זאת, על פי מדיניות צה"ל, מלש"ב המשויך לאוכלוסיית צד"ל לא יגויס לצה"ל אם אינו מעוניין בכך.²⁷

הסדרי הגיוס לגברים לפי קבוצות אוכלוסייה – סיכום

קבוצת אוכלוסייה	הסדר גיוס	תוקף נורמטיבי
יהודים – אזרחים ותושבי קבע (לא כולל תלמידי ישיבות שתורתם אומנותם ותלמידי ישיבות הסדר)	שירות מלא	חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986
תלמידי ישיבות הסדר	שירות צבאי מקוצר המשולב עם לימודים תורניים בישיבה ציונית ²⁸	הסדר מ-1959; ב-2002 עוגן בחוק דחיית שירות של תלמידי ישיבות שתורתם אומנותם (חוק טל), שבוטל ב-2012 על ידי בג"ץ; ב-2014 ההסדר עוגן בתיקון 19 לחוק שירות ביטחון, לפיו "תקופת השירות המשולב לא תפחת מתקופת השירות הסדיר שיוצא צבא חייב בה לפי חוק זה בתוספת של 12 חודשים" ²⁹ יש סוגים שונים של ישיבות הסדר, ובהן פרקי שירות שונים (ראו בהערות שוליים 22). ככלל, על פי ההסדר תלמיד ישיבה מקבל דחיית שירות למשך שנה, ובמהלכה ילמד בישיבה; אחר כך יתחיל בבקו"ם וימשיך בלימודיו חודשים מספר; בהמשך ישרת שירות צבאי פעיל של חודשים מספר ואחר כך ישוב ללימודים בישיבה. ³⁰
תלמידי ישיבות הסדר גבוהות	שירות צבאי מקוצר המשולב עם לימודים תורניים בישיבה ציונית גבוהה	מיועד לתלמידי ישיבות ציוניות גבוהות המשלבים לימודים תורניים עם שירות צבאי למשך 17 חודשים לכל הפחות. שלא כמו תלמידי ישיבות הסדר הרגילות, תלמידים אלו רשאים לקבל דחיית שירות עד גיל 26.
חרדים תלמידי ישיבות שתורתם אומנותם	דחיית שירות ופטור	הסדר מקום המדינה בין הנהגת המדינה לחרדים, שעוגן ב-2002 בחוק טל. החוק בוטל לידי בג"ץ ב-2012; ב-2014 ההסדר עוגן בפרק ג' לחוק שירות ביטחון, כהוראת שעה; ב-2017 בג"ץ ביטל את ההסדר, ותוקפו של הביטול החל ביוני 2023, במקביל למועד פקיעתה של הוראת השעה בסוף יוני 2023. בינואר 2022 הממשלה הניחה את הצעת חוק שירות ביטחון (תיקון מס' 26) (שילוב בני ישיבות), התשפ"ב-2022; ביוני 2024 הוחל עליה דין רציפות. ³¹
ערבים (בני הלאום הערבי)	לא נקראים לשירות	מדיניות ממשלתית ארוכת שנים שגובשה על ידי ממשלות ישראל ³²
נוצרים שאינם ערבים ללא זיקה ליהדות	לא נקראים לשירות, יש המתגייסים כמתנדבים	הסדר משנותיה של הראשונות של המדינה
דרוזים לא דתיים (למעט תושבי הגולן)	שירות מלא	הסדר משנת 1956
גברים דרוזים דתיים	מקבלים דחיית שירות ופטור	הסדר משנות החמישים. נראה כי ההסדר חל על במספר קטן יחסית של דרוזים.
דרוזים תושבי הגולן	ככל הידוע, חובת השירות אינה נאכפת יש המתגייסים כמתנדבים ³³	רובם ללא אזרחות ישראלית, ע"פ פרסומים העוסקים בחברה הדרוזית חובת השירות לא נאכפת עליהם. ייתכן כי הביסוס הנורמטיבי הוא הוראות אכ"א שלפיהן אין מגייסים תושבים עם זיקה משמעותית ללאום הערבי.
צ'רקסים	שירות מלא	הסדר משנת 1958
בדואים	לא נקראים לשירות, יש המתגייסים כמתנדבים	הסדר משנותיה של הראשונות של המדינה
בני משפחות יוצאי צד"ל	אינם מחויבים בגיוס אם אינם מעוניינים בכך	אנשי צד"ל זכאים לאזרחות או תושבות קבע מתוקף חוק אנשי צד"ל ומשפחותיהם, התשס"ה-2004, ומשום כך הם חייבים בגיוס על פי חוק שירות ביטחון. עם זאת, על פי מדיניות צה"ל אין חובת גיוס.

2. מספר הבנים בשכבות גיל נבחרות והתפלגותם לפי קבוצות אוכלוסייה – סוף 2022

להלן נתונים על מספר הבנים בכל אחת מהקבוצות שצוינו לעיל, בשנת 2022, בשלוש שכבות גיל נבחרות: **גילאי 18, גילאי 16 וגילאי 6**. הנתונים נאספו בעיבוד מיוחד של הלמ"ס שנערך לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת (למעט הנתונים על בדואים בצפון, שמקורם ברשות האוכלוסין).

הצגת הנתונים על **בני 16** בשנת 2022 נועדה להמחיש את מספר בני ה-18 הצפוי באותה קבוצת אוכלוסייה בשנת **2024** (בהנחה שקבוצה זו שמרה על גודל דומה למדי במהלך השנתיים האחרונות). הצגת הנתונים על בני 6 נועדה לספק מבט דומה לטווח הארוך יותר.

2.1 מספר הבנים בני 6, 16 ו-18 בכל קבוצת אוכלוסייה בשנת 2022

קבוצת אוכלוסייה	בני 18	בני 16	בני 6	ההבדל בין מחזור בני 6 למחזור בני 18
יהודים לא חרדים ואחרים ³⁴	43,696	45,313	53,553	23%
יהודים חרדים*	12,337	13,428	19,538	58% ← גבוה מהשינוי הכולל
מוסלמים ללא מזרח ירושלים ובדואים**	9,808	10,451	9,795	1%
מוסלמים במזרח ירושלים	4,061	3,829	4,387	8%
בדואים בדרום (מוסלמים בנפת באר שבע)	3,579	3,379	4,843	35% ← גבוה מהשינוי הכולל
בדואים בצפון ³⁵ (לפי רשות האוכלוסין)	785		811	
דרוזים	1,330	1,358	1,256	-6%
נוצרים ערבים (ערבים ללא דרוזים ומוסלמים)	1,094	998	1,025	-6%
נוצרים לא ערבים (כלל הנוצרים ללא נוצרים ערבים)	271	209	204	-25%
סך הכול	76,961	78,965	95,412	+24%

* על בסיס מודל חדש של הלמ"ס לאמידת גודלה והרכבה של האוכלוסייה החרדית בישראל, המבוסס על למידת מכונה – ראו להלן.

** הנתונים על בני 6 ובני 18 אינם כוללים את הבדואים בדרום ובצפון; הנתונים על בני 16 אינם כוללים את הבדואים בדרום בלבד, אלא גם את הבדואים בצפון (כ-800 איש).

בתרשים שלהלן נציג את התפלגות הבנים בשכבות הגיל 6 ו-18 בשנת 2022 לפי קבוצות האוכלוסייה שפורטו לעיל:

2.2 התפלגות בני 18 ובני 6 לפי קבוצות אוכלוסייה בשנת 2022

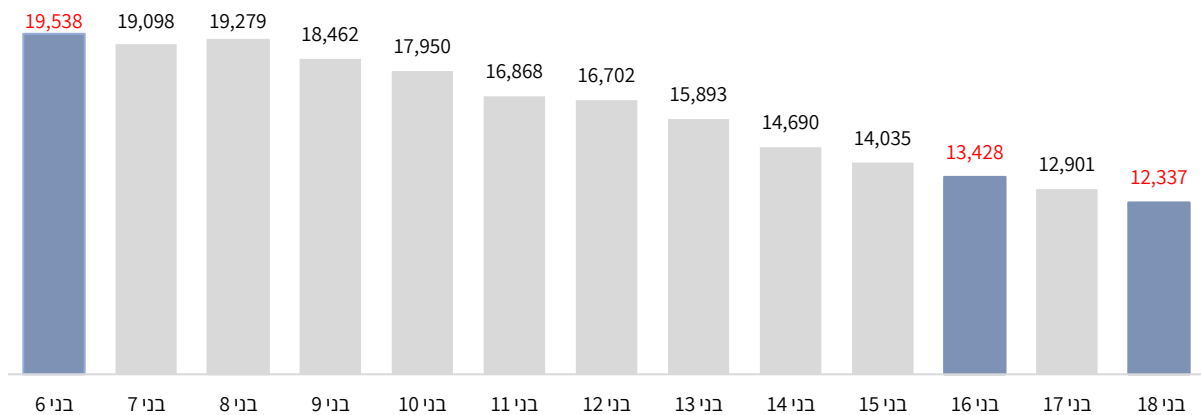

2.3 מספר הבנים החרדים בני 6-18 בכל שכבת גיל

כאמור לעיל, יש הסדר גיוס ייחודי לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם, וסוגיית מספר החרדים שנכללים בהסדר עולה תדיר על סדר-היום הציבורי והפרלמנטרי. מכיוון שזהות חרדית אינה מאפיין המתועד באופן רשמי על ידי המדינה (להבדיל מדת או לאום), יש קושי בהגדרתה המדויקת של החברה החרדית, ובשל כך גופים שונים עושים שימוש בהגדרות שונות. כאמור, הנתונים במסמך מבוססים על **מודל חדש של הלמ"ס לאמידת גודלה והרכבה של האוכלוסייה החרדית בישראל**, שמבוסס על למידת מכונה (Machine Learning), ומטרתו לבצע חיזוי עבור כל פרט באוכלוסייה בדבר ההסתברות שהוא חרדי.³⁶ יש לשים לב כי יש פער מסוים בין נתוני האוכלוסייה החרדית לפי מודל למידת המכונה שצוין לעיל ובין נתונים אחרים (אשר בדרך כלל הם גבוהים יותר) הנשענים על תחזיות אוכלוסיית ישראל עד שנת 2065 שהלמ"ס פרסמה בשנת 2019.³⁷

בתרשים שלהלן מובא מספר הבנים החרדים בני 6-18 בכל שכבת גיל בשנת 2022 על פי המודל החדש, ומוצג ההבדל בין מספר הבנים במחזור בני 18 למספר הבנים במחזור בני 6 בקבוצת האוכלוסייה החרדית. כפי שניתן לראות בתרשים, מחזור בני 6 גבוה ב-58% ממחזור בני 18 : 19,538 ילדים בני 6 לעומת 12,337 בני 18.

מספר הבנים החרדים בני 6-18 בכל שכבת גיל בשנת 2022 (על פי המודל החדש)

נזכיר כי בני 16-18 המוצגים בתרשים, הם בשנת 2024 בני 18-20, כלומר משתייכים לקבוצות הגיל הרווחות בשירות סדיר בצה"ל. כמוצג בתרשים מספרם עומד על 38,666 גברים חרדים.

נציין כי אם יוחלט להנהיג שוב הסדר גיוס ייעודי לגברים חרדים שתורתם אומנותם עד גיל 26 (בדומה להסדר שהונהג בשנים הקודמות בעבורם), או עד גיל אחר מעל 18,³⁸ הרי שעל סמך הנתונים לעיל ניתן להסיק כי **היקפה של הקבוצה הרלוונטית בשנים הבאות יהיה גדול הרבה יותר מהיקפה היום, שכן יש עלייה ניכרת במספר הבנים בשכבות הגיל הצעירות**. עם זאת, רבים מהגברים החרדים בתחילת שנות העשרים לחייהם עשויים להיות אבות לילדים, ולכך עשויות להיות השלכות על שירותם הצבאי, כך שיתכן שבשנים הבאות שהקבוצה הרלוונטית של מיועדים לגיוס אשר ייכללו בהסדר תהיה קטנה יותר.

3. שיעורי הגיוס בקבוצות אוכלוסייה שונות

ככלל, **צה"ל אינו מפרסם באופן סדיר נתונים על שיעורי הגיוס בחלוקה לקבוצות אוכלוסייה שונות**. לעיתים נמסרים נתונים מסוימים על שיעורי גיוס בדיונים בוועדות הכנסת או בתשובות על בקשות מכוח חוק חופש המידע,

אך המידע אינו עקבי ובחלק מהמקרים אין בו הגדרות מפורטות.³⁹ למשל, בתשובה שמסר צה"ל באוקטובר 2020 על בקשה מכוח חוק חופש המידע הוצגו נתונים על שיעור בני הלאום הערבי ממחזור הגיוס. לפי נתונים אלה, בין השנים 2010 ו-2019, שיעורם של בני הלאום הערבי נע בין 1% ל-1.5% ממחזור הגיוס.⁴⁰

באותה תשובה הוצגו גם נתונים על שיעורי גיוס (ופטור מגיוס) בקרב בוגרי מערכת החינוך בחלוקה לבוגרי בתי ספר בחינוך הממלכתי, בחינוך הממלכתי-דתי ובחינוך החרדי – התייחסות לעניין זה מובאת להלן, בסוף פרק 3.2.

3.1 אומדן שיעור גיוס חרדים בשנים 2021 ו-2022

הואיל ואין פרסום מסודר וסדיר של שיעורי גיוס לפי קבוצות אוכלוסייה (למעט נתונים המוצגים במערכות משרד החינוך על גיוס בוגרי מערכת החינוך, ולגביהם קיימות מגבלות שונות – ראו להלן בפרק 3.2), בפרק זה מובא **אומדן** של שיעורי הגיוס של הבנים החרדים בלבד. נזכיר כי יש שני סוגי נתונים המשקפים את היקפי גיוס החרדים בשנים האחרונות: האחד מצומצם יותר ומשקף את מספר החרדים המגויסים לפי הגדרות של חוק שירות ביטחון; האחר משקף מגויסים חרדים נוספים על אלו הנספרים על פי החוק ולשיטת ראש חטיבת תכנון כוח אדם (רח"ט תומכ"א) בצה"ל יש לראותם גם כבוגרי החינוך החרדי; בנתונים אלו עשויים להיכלל גם חרדים לשעבר.⁴¹

בהקשר זה נציין כי בדוח הצוות לשילוב תכליתי של חרדים בצה"ל בראשות אלוף (מיל") אליעזר שקדי, צוות שעם חבריו נמנה תא"ל שי טייב, רח"ט תומכ"א,⁴² נכתב: "אין ממש בקרה על מי באמת לומד בישיבות, המידע שמצוי במערכות הביטחון על היקף הלומדים מחוץ לישיבות אינו מדויק, היכולת להגיע למידע על זהות האנשים חסרה". חברי הצוות כתבו עוד כי יש לאתר את אוכלוסיית החרדים הרלוונטית לגיוס והיקפיה: "באמצעות עזרים טכנולוגיים והצלבת מידע שמוזן במערכות מגוונות. נדרש לייצור מיפוי ולהגיע עד לרמת השם הבודד של הפוטנציאל ופנייה אקטיבית למי שהפסיק ללמוד בישיבה".⁴³

נוסף על מגבלות המידע העולות מדברים אלה, נזכיר גם כי חרדים שהתגייסו לצה"ל בשנת גיוס נתונה אינם בהכרח בני 18 אלא עשויים להיות מבוגרים יותר (מאחר שגיוסם נדחה על פי ההסדר שהיה נהוג), ומסיבות אלו השיעור שיוצג להלן הוא בגדר אומדן ואינו מדויק. באומדן מוצגים תחילה שיעור המתגייסים החרדים בחישוב לפי מספר החרדים בני ה-18, ולאחר מכן שיעור המתגייסים החרדים מכלל הצעירים החרדים בני 18-26 ששירותם נדחה עקב הגדרתם במעמד תורתו אומנותו – כ-63,000 מתגייסים על פי דיווח צה"ל במאי 2023.⁴⁴

אומדן שיעורי גיוס בקרב החרדים בשנים 2021 ו-2022

2022		2021 ⁴⁵		שיטת ספירת המתגייסים החרדים
לפי רח"ט תומכ"א	לפי הגדרת החוק	לפי רח"ט תומכ"א	לפי הגדרת החוק	
אין מידע	1,266 ⁴⁶	1,713	1,185	מספר החרדים שהתגייסו בשנת גיוס (1.7 עד 30.6)
12,337		*(כ-12,000)		מספר הבנים החרדים בני 18 בסוף 2022
אין מידע	כ-10%	כ-14%	כ-10%	שיעור מוערך של המתגייסים החרדים <u>מקרב בני 18</u> חרדים בסוף 2022
אין מידע	כ-2.0%	כ-2.7%	כ-1.9%	שיעור מוערך של המתגייסים החרדים <u>מקרב</u> 63,000 חרדים במעמד תורתו אומנותו בני 18-26

* כאמור עיבוד הנתונים על החרדים בני 18 שבידינו מתייחס לסוף 2022; החישוב לשנת 2021 נעשה על פי מספר מקורב.

נציין כי בפברואר 2024 דיווחה נציגת צה"ל כי מספר דחויי השירות במעמד תורתו אומנותו עומד על כ-66,000.⁴⁷

3.2 שיעורי הגיוס וההתנדבות לשירות לאומי מקרב בוגרי מוסדות החינוך לפי סוג הפיקוח

כאמור, במערכות המידע של משרד החינוך נכללים נתונים על שיעורי הגיוס לצה"ל (וכן על שיעורי ההתנדבות לשירות לאומי-אזרחי) בקרב בוגרי מוסדות החינוך השונים שבפיקוח המשרד. נתונים אלו קיימים בחלוקה התואמת את החלוקות הנהוגות במערכת החינוך – לפי מגזר (יהודי, ערבי, דרוזי, בדואי) ולפי סוג פיקוח (ממלכתי, ממלכתי-דתי, חרדי).

נתונים אלו מצביעים על שיעורי המתגייסים לצה"ל מתוך מי שהוגדרו על ידי צה"ל כמחויבי הגיוס במחזור, ולא מתוך כלל הבוגרים במחזור או מתוך כלל שכבת הגיל.⁴⁸ יש לזכור כי שכבת הגיל הרלוונטית המלאה כוללת גם בוגרים של מוסדות חינוך שאינם בפיקוח משרד החינוך (מוסדות חינוך מקצועיים בפיקוח משרד העבודה; מוסדות חינוך לא מוכרים שאינם מפוקחים) ואף צעירים שנשרו מכל מסגרת חינוכית.

צה"ל ורשות השירות הלאומי-אזרחי מעבירים את הנתונים המוסדיים למשרד החינוך, והם מתפרסמים **שלוש שנים** לאחר סיום הלימודים של תלמידי המחזור (ומכאן שהם כוללים בוגרים שקיבלו דחיית גיוס של שנה או שנתיים, אך אינם כוללים את מי שהתנדבו לצה"ל או לשירות לאומי לאחר שחלפו יותר משלוש שנים מהמועד שבו סיימו את התיכון). הנתונים על בוגרי שנת הלימודים תש"ף (2019/20), שהם הנתונים העדכניים ביותר הזמינים כיום, התפרסמו במסגרת נתוני "התמונה החינוכית" של המשרד לשנת תשפ"ג (2022/23). נציין כי בנתונים אלה מלש"ב שאינו מחויב גיוס ומתנדב לצה"ל נמנה עם המתנדבים לשירות הלאומי-אזרחי.

בכפוף למגבלות שצוינו לעיל, להלן פירוט הנתונים על בוגרי מערכת החינוך שסיימו לימודיהם בשנת תש"ף (2020):⁴⁹

מגזר ופיקוח	גיוס לשירות צבאי*	התנדבות לשירות לאומי-אזרחי והתנדבות לצה"ל של מי שאינם מחויבי גיוס
יהודי ממלכתי	88.5%	3.1%
יהודי ממלכתי-דתי	84.3%	2.5%
יהודי חרדי*	13.5%	1.1%
דרוזי	69.2%	4.5%
ערבי	אין מידע	3.6%
בדואי	אין מידע	9.3%

* כאמור, שיעור המתגייסים בנתונים אלו מחושב מתוך בוגרי בתי ספר שבפיקוח משרד החינוך בלבד, ורק ממי שהוגדרו על ידי צה"ל כמחויבי גיוס. נוסף שצה"ל מעביר למשרד החינוך שיעורי גיוס בכל בית ספר באחוזים בלבד ולא במספרים מוחלטים, והמשרד ממיר אותם למספרים וסוכם אותם לשם חישוב שיעור הגיוס בקרב כלל המוסדות באותו מגזר ופיקוח (אלו מהווים את "קבוצת הדומים").⁵⁰ בהיעדר מידע על מספר מחויבי הגיוס שמתוכם חישב צה"ל את אחוזי הגיוס, לא ניתן להשוות בין נתון זה לבין אומדן שיעורי הגיוס שהוצגו לעיל בפרק 3.1.

לבסוף נציין כי בשנים קודמות צה"ל עצמו מסר נתונים דומים על שיעורי הגיוס (וגם על שיעורי הפטור מגיוס מסיבות שונות) בקרב בוגרי מערכת החינוך בחינוך העברי, בחלוקה למגזרים. כך, בתשובה שמסר צה"ל באוקטובר 2020 על בקשה מכוח חוק חופש המידע, דווחו שיעורי הגיוס והפטור מגיוס בקרב בוגרי בתי הספר בחינוך הממלכתי, הממלכתי-דתי והחרדי (וגם גם מקרב בוגרים אחרים – של בתי ספר מקצועיים או אקסטרניים) בשנות הגיוס 2004-2019. השוואה בין נתונים אלו לנתונים המוצגים במערכות המידע של משרד החינוך על חייבי הגיוס שהם בוגרי השנים 2019-2017 (שלוש השנים האחרונות שנכללו במענה האמור) מעלה כי הנתונים המוצגים בשני המקורות לעניין **שיעור הגיוס**

של בוגרי החינוך הממלכתי ושל בוגרי הממלכתי-דתי דומים למדי (הבדל של 2%-1% בין שני המקורות), ואילו בנתונים על בוגרי החינוך החרדי יש פער של כ-5% בין השיעורים המוצגים במקורות השונים: שיעורי גיוס של 19%-18% מקרב בוגרי החינוך החרדי בנתוני צה"ל בתשובה על הבקשה מכוח חוק חופש המידע (להלן: תשובת חופש המידע) לעומת שיעורי גיוס של 14%-13% מקרב בוגרי חינוך זה בנתוני מערכות המידע של משרד החינוך (המבוססים אף הם על דיווח המתקבל מצה"ל), לאותן שנים.

מעניין לציין כי מלבד שיעורי הגיוס, פורטו באותה תשובת חופש המידע גם **שיעורי הפטור** מסיבות שונות, בחלוקה לבוגרי החינוך הממלכתי, הממלכתי-דתי והחרדי. על פי הנתונים, שיעור הפטור הרפואי (גופני ונפשי יחד) בקרב בוגרי החינוך הממלכתי בשלוש השנים האחרונות שדווחו (2017-2019) עמד על כ-7%, בקרב בוגרי החינוך הממלכתי-דתי – על כ-6%-5%, ואילו בקרב בוגרי החינוך החרדי – על כ-16%.

בדצמבר 2022 פרסם צה"ל, ככל הנראה, נתונים נוספים על שיעורי הגיוס בקרב בוגרי החינוך הממלכתי, הממלכתי-דתי והחרדי. נתונים אלו צוטטו בכלי תקשורת רבים וכן בפרסומים נוספים,⁵¹ אולם בשלב זה לא נמצא המקור הרשמי שלהם, ולא ברור לאיזו שנת גיוס הם מתייחסים. שיעור הגיוס שצוטט ביחס לבוגרי החינוך החרדי בנתונים אלה (9%) דומה לאומדן שיעור הגיוס מקרב בני ה-18 החרדים שהצגנו לעיל, אך קטן בהרבה מזה שדווח צה"ל בתשובתו מכוח חופש המידע שצוינה לעיל ביחס לשנת 2019 ומהנתונים המוצגים במערכות משרד החינוך. בנוסף, בדוח חופש המידע של משרד הביטחון לשנת 2023 מוצג שיעור הגיוס בקרב הדרוזים נכון ליוני 2023 העומד על כ-78%,⁵² לעומת כ-69% על פי נתוני משרד החינוך שהוצגו לעיל.

- ¹ סעיף 1- הגדרות, [חוק שירות ביטחון \[נוסח משולב\], התשמ"ו-1986](#).
- ² "יוצא צבא" בלשון החוק.
- ³ סעיף 36, [חוק שירות ביטחון \[נוסח משולב\], התשמ"ו-1986](#).
- ⁴ להרחבה ראו סקירה היסטורית של היעוץ המשפטי של ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, [סוגיית שילובם של תלמידי ישיבות ובוגרי מוסדות חינוך חרדיים בשירות הצבאי](#), שהוגשה [כחומר רקע לדיון בוועדת החוץ והביטחון ב-17 ביולי 2024](#).
- ⁵ אוריאנה אלמסי, [הסדר דחיית שירות לתלמידי ישיבה – רקע היסטורי 1948-2002](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, יולי 2018.
- ⁶ אוריאנה אלמסי, [יישום חוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם \(חוק טל\)](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2012.
- ⁷ [חוק שירות ביטחון \(תיקון מס' 19\), התשע"ד-2014](#) ;
- [רשימת הישיבות המוכרות מאושרת על ידי שר הביטחון](#).
- ⁸ [בג"ץ 1877/14 התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת](#).
- ⁹ להרחבה האזינו לפודקאסט של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [מחקר בשלוש קריאות – גיוס בני ישיבות](#).
- ¹⁰ [הצעת חוק שירות ביטחון \(תיקון מס' 26\) \(שילוב בני ישיבות\), התשפ"ב-2022](#).
- ¹¹ [תשובה על בקשת חופש המידע – תוכניות גיוס בחברה הערבית](#), 6 במרץ 2023.
- סעיפים 27-28 [הוראות קבע מתקני כ"א – מג, מס' הוראה מג-01-01 – גיוס אוכלוסיות מיעוטיות](#), תאריך עדכון: מרץ 2012.
- ¹² ליאב אורגד, [המיעוט הערבי בישראל וחובת שירות ביטחון](#), המשפט י"א (תשס"ז), עמ' 381
- פרופ' אמנון רובינשטיין ותומר קהת, [הגיוס הרב-תרבותי לצה"ל](#), 2016, אתר האינטרנט של הפרקליטות הצבאית.
- פרופ' אמנון רובינשטיין, [שבטי מדינת ישראל: ביחד ולחוד](#), פרק שמיני – רב-תרבותיות וצה"ל, הוצאת, זמורה-ביתן, דביר, 2017.
- איילת לוי, יועצת משפטית של הוועדה לחוק השוויון בנטל בכנסת, בתוך הכנסת ה-19, הוועדה לשוויון בנטל של הכנסת, פרוטוקול 27, [גיוס בני מיעוטים](#), 16 בדצמבר 2013.
- ¹³ מכתב של המשנה ליועצת המשפטית לממשלה מיום 30 במאי 2024, הנזכר בתוך פסק הדין [בבג"ץ 4137/24 השר דוד אמסלם נ' שר הביטחון](#), 6 ביוני 2024.
- ¹⁴ [תשובה על בקשת חופש המידע – תוכניות גיוס בחברה הערבית](#), 6 במרץ 2023.
- סעיפים 27-28 [הוראות קבע מתקני כ"א – מג, מס' הוראה מג-01-01 – גיוס אוכלוסיות מיעוטיות](#), תאריך עדכון: מרץ 2012.
- ¹⁵ גיא ברוק ורינת משה, [בין גיון תרבותי לגיון חברתי: ניהול שונות בשירות הצבאי של הבדואים בצה"ל](#), מערכות (אפריל 2017), עמ' 231
- מנחם הפוננונג, [בטחון המדינה מול שלטון החוק, שירות בטחון – החוק ויישום ביחס לקבוצות ולפרטים](#), הוצאת נבו, 1991 עמ' 249.
- ¹⁶ יישובי הבדואים בצפון: טובא זנגרייה, בועינה נוג'ידאת, בית זרזיר, ביר אל מכסור, שיבלי, כעביה-טבאש-חג'רה, בסמת טבעון, ערב אל עראמשה; חוואלד ואיבטין; אום אל-גנאם, ואדי חמאם ורומת הייב; מנשית זבדה, סועאד חמירה; דמיידה, ראס אלעין, חוסיינה, ערב אלנעים, סלמה, וכמאנה.
- על פי [הצעת מחליטים. תוכנית ממשלתית להעצמה ולחיוזק כלכלי-חברתי של יישובי הבדואים בצפון לשנים 2016-2020](#), 31 במאי 2020.
- ¹⁷ להרחבה ראו אוריאנה אלמסי, [אוכלוסיית הבדואים בנגב](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, יולי 2023.
- ¹⁸ צבא הגנה לישראל, תשובה מכוח חוק חופש המידע, [נתוני גיוס באחוזים במגזר הבדואים, מפולח למחוז צפון ודרום 2015-2021](#).
- דוח מבקר המדינה השנתי 68, [פעילות משרד הביטחון לחיוזק הקשר בין הנוער לצה"ל ועם המיעוטים לגיוס, מספר הבדואים ממרחב צפון וממרחב דרום שהתגייסו לצה"ל 2012-2016](#), 2018 עמ' 60.
- ¹⁹ נוצרי שאביו יהודי, נוצרי נשוי ליהודייה או יהודי שהתנצר, נוצרי שהוריו הביולוגיים עלו לארץ וקיבלו אזרחות או תושבות קבע מכוח חוק השבות. מתוך: אמנון רובינשטיין, [שבטי מדינת ישראל: ביחד ולחוד - ליברליזם ורב-תרבותיות בישראל](#), זמורה-ביתן, 2017, עמ' 262.
- ²⁰ הוראת מתקני מג 01-02 – גיוס נוצרים; מתוך: רובינשטיין, שם; פסק דין בתיק ע/212/99, קלמקוב נ' התובע הצבאי הראשי, 1999.
- ²¹ הכנסת ה-19, הוועדה לשוויון בנטל של הכנסת, פרוטוקול 27, [גיוס בני מיעוטים](#), 16 בדצמבר 2013.
- ²² מנחם הפוננונג, [בטחון המדינה מול שלטון החוק, שירות בטחון – החוק ויישום ביחס לקבוצות ולפרטים](#), הוצאת נבו, 1991 עמ' 235. ליאב אורגד, [המיעוט הערבי בישראל וחובת שירות ביטחון](#), המשפט י"א (תשס"ז), פרופ' אמנון רובינשטיין ותומר קהת, [הגיוס הרב-תרבותי לצה"ל](#), 2016, אתר האינטרנט של הפרקליטות הצבאית.
- פרופ' אמנון רובינשטיין, [שבטי מדינת ישראל: ביחד ולחוד](#), פרק שמיני – רב-תרבותיות וצה"ל. הוצאת, זמורה-ביתן, דביר, 2017.
- ²³ ליאב אורגד, [המיעוט הערבי בישראל וחובת שירות ביטחון](#), המשפט י"א (תשס"ז), עמ' 398. סלמאן פלאח, [הדרוזים במזרח התיכון - שילוב הדרוזים בחיי המדינה](#), הוצאת משרד הביטחון, תש"ס-2000, עמ' 239.
- ²⁴ משרד הביטחון, [אתר האינטרנט של האגף הביטחוני-חברתי – דרוזים](#). תאריך כניסה: 19 בנובמבר 2024.
- סעיף 5 [בחוק יסוד: הכנסת](#) קובע: "כל אזרח ישראלי בן 18 ומעלה זכאי לבחור לכנסת...". להלן מספר בעלי זכות הבחירה לכנסת ה-25 ביישובים הדרוזיים בגולן, בנובמבר 2022 – כלומר מספר [האזרחים](#) בני 18 ומעלה ומספר [תושבי](#) היישובים הדרוזיים ברמת הגולן 2022

מג'דל שאמס	בוקעתא	זסעדה	עין קנייה	סה"כ
1,338	749	461	207	2,755
8,707	5,033	2,966	1,768	18,474
15%	15%	16%	12%	15%

* מקור למס' בעלי זכות בחירה לכנסת ביישובים הדרוזיים בגולן [ועדת הבחירות המרכזית, תוצאות הבחירות לכנסת ה-25 לפי יישובים](#).

מקור למספר תושבי היישובים הדרוזים בגולן נכון לדצמבר 2024 [מאגרי מידע ממשלתיים](#).
 25 גנזך המדינה, גיוס בני המיעוטים לצבא ולמשטרה – התכתבויות 01/03/1956–04/01/1962, תיק: גל-13922/5.
 גנזך המדינה, משרד היועץ לענייני ערבים, גיוס בני מיעוטים לצבא ומשטרה (שחרור מטעמי דת), תיק: גל 13965/14.
 מנחם הופנונג, [בטחון המדינה מול שלטון החוק, שירות בטחון – החוק ויישומו ביחס לקבוצות ולפרטים](#), הוצאת נבו, 1991 עמ' 248.
 בן-גוריון, בתשובה על שאילתה במליאת הכנסת בדבר מתן פטור משירות לגברים דרוזים דתיים, אמר: "הכלל הנקוט בידנו לגבי גיוס בנים דרוזים כשאנו נוהגים לגבי גיוס בנים יהודים; ולכן נקבע כי יידחה מועד שירותם של כל המשמשים בפועל בתפקידי דת בעדה הדרוזית הדרוזית" [הכנסת השלישית, דברי הכנסת, ישיבה 4, 425 במרץ 1958](#).
 דברי שר הביטחון עזר ויצמן: "מזה שנים קיימים כללים ברורים שהוצאו על דעת הראשות הרוחנית הדרוזית ומשרד הדתות להכרה ולמתן דחיית גיוס ופטור לאלה שהוכרו כדתיים", [הכנסת התשיעית, דברי הכנסת, ישיבה 112, 24 במאי 1978](#).
 בפברואר 1981 ציין סגן שר הביטחון דאז מרדכי ציפורי את מספר הגברים הדרוזים שקיבלו פטור: בשנת 1976 – 13; בשנת 1977 – 30, בשנת 1978 – 26; בשנת 1979 – 27; בשנת 1980 – 28. [הכנסת התשיעית, דברי הכנסת, ישיבה 425, 24 בפברואר 1981](#).
 26 ליאב אורגד, [המיעוט הערבי בישראל וחובת שירות ביטחון](#), המשפט י"א (תשס"ז), עמ' 395.
 מנחם הופנונג, [בטחון המדינה מול שלטון החוק, שירות בטחון – החוק ויישומו ביחס לקבוצות ולפרטים](#), הוצאת נבו, 1991 עמ' 235.
 פרופ' אמנון רובינשטיין ותומר קהת, [הגיוס הרב תרבותי לצה"ל](#), אתר האינטרנט של הפרקליטות הצבאית-המאמר נכתב בשנת 2016)
 פרופ' אמנון רובינשטיין, [שבטי מדינת ישראל: ביחד ולחוד](#), פרק שמיני – רב-תרבותיות וצה"ל, הוצאת, זמורה-ביתן, דביר, 2017.
 מכתבו של אורי לוברניו היועץ לענייני ערבים במשרד ראש הממשלה לאגף כ"א במשרד הביטחון, שכותרתו "גיוס צ'רקסים", 3 ביולי 1958, [גנזך המדינה תיק גל-13922/5](#).
 27 צבא הגנה לישראל, תשובה על פנייה מכוח חוק חופש המידע, [בקשה למידע בנושא גיוס ילדי צד"ל לצה"ל](#), 18 באפריל 2023.
 28 להרחבה ראו מיכה נוי, [בין תיכון לשירות](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 18 בדצמבר 2022.
 29 [סעיף 22\(ג\) חוק שירות ביטחון \[נוסח משולב\], תשמ"ו-1986](#).
 30 סוגי ישיבות הסדר:

מסלול רגיל	דח"ש	של"ת ראשון	שירות פעיל	של"ת שני	שירות פעיל	של"ת אחרון
מסלול הקיבוץ הדתי	12 חודשים	0-12 חודשים	17 חודשים	15 חודשים	17 חודשים	
מסלול השש הסדר	12 חודשים	1-19 חודשים	18 חודשים	5-13 חודשים	14 חודשים	
מסלול ההסדר השילובים (בני"ש)	12 חודשים	6-8 חודשים	12 חודשים	10 חודשים	12 חודשים	16-18 חודשים
	12 חודשים	12 חודשים	12 חודשים	חודש וחצי	12 חודשים	6 חודשים

משרד הביטחון, [אתר האינטרנט של האגף הביטחוני-חברתי – מסלול ישיבות ההסדר](#). תאריך כניסה: 12 בדצמבר 2024.
 31 מאגר החקיקה הלאומי, הליך החקיקה, [הצעת חוק שירות ביטחון \(תיקון מס' 26\) \(שילוב בני ישיבות\), התשפ"ב-2022](#).
 32 מכתב של המשנה ליועצת המשפטית לממשלה מיום 30 במאי 2024, הנזכר בתוך פסק הדין בבג"ץ 4137/24 [השר דוד אמסלם נ' שר הביטחון, 6 ביוני 2024](#).
 33 ליאב אורגד, [המיעוט הערבי בישראל וחובת שירות ביטחון](#), המשפט י"א (תשס"ז), עמ' 398.
 סלמאן פלאח, [הדרוזים במזרח התיכון – שילוב הדרוזים בחיי המדינה](#), הוצאת משרד הביטחון, תש"ס-2000, עמ' 239.
 34 אחרים = נוצרים לא ערבים, חסרי סיווג דת ודתות אחרות. נוצרים לא ערבים מופיעים גם בשורה נפרדת אך נספרו פעם אחת לצורך החישוב הכולל.
 35 זכרים בישראל לפי רישום היישוב במרשם האוכלוסין (יישובים נבחרים), נכון ל-20 בנובמבר 2024, ביישובים: אבטין, בועינה נוג'ידאת, ביר אלמכסור, בית זרזיר, בסמת טבעון, דמיידה, ואדי אל חמאם, ח'ואלד, חוסינה, טובא זנגרייה, כמאנה, כעביה-טבאש-חג'אגרה, מנשית זבדה, סועאד חמירה, סלאמה, ערב אל עראמשה, ערב אלנעים, ראס אלעין, רומת אל הייב, שבלי אלע'נם.
 מקור: רמי בן דוד, רשות האוכלוסין וההגירה, [תשובה למרכז המחקר והמידע של הכנסת](#), דוא"ל, 25 בנובמבר 2024.
 36 באמצעות שימוש בלמידה מונחית (Supervised Learning), המודל "לומד" את המשתנים המאפיינים אנשים לפי טיוב של חרדי/לא-חרדי, שהתקבלו מנתוני סקר כוח אדם. לאחר מכן ניתן להזין אליו רשומות פרט ולקבל לגבי כל פרט את ההסתברות שהוא חרדי. בסופו של התהליך מתקבל אומדן שנתי ברמת פרט שמכסה את כלל האוכלוסייה היהודית, ואותו ניתן לפלח לפי גיל, מין, יישוב, אזור סטטיסטי ועוד, ואשר ניתן לקשר לשלל קבצים מינהליים.
 יוני עבודי, אגף דמוגרפיה ומפקד, תחום אומדני אוכלוסייה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
 ראו גם: אביעד קלינגר, הל"מ"ס, [אמידת האוכלוסייה החרדית בישראל באמצעות למידת מכונה](#), 2020.
 37 בנתונים אלו הוצגו שלוש חלופות לתחזיות האוכלוסייה, לרבות ביחס לאוכלוסייה החרדית: גבוהה, בינונית ונמוכה. על פי החלופה הבינונית, מספרם המוערך של **בני ה-18** (גברים) החרדים בשנת 2022 הוא 13,510 ובשנת 2024 המספר המוערך הוא 13,992 (המספרים דומים מאוד גם בחלופה הגבוהה).
 אשר לגילאים צעירים יותר, למשל **בני ה-6**, הפערים בין שני בסיסי הנתונים הם גדולים יותר: על פי תחזיות האוכלוסייה שנערכו כאמור ב-2019, מספרם המוערך של בני ה-6 החרדים ב-2022 הוא 21,665, וב-2024 מספרם מגיע לכדי 23,495 (תחזיות החלופה הבינונית).
 ראו: הל"מ"ס, [תחזיות אוכלוסיית ישראל עד שנת 2065](#), תחזית אוכלוסייה לפי קבוצת אוכלוסייה, מין וגיל, פברואר 2019.
 38 בהצעת חוק שירות ביטחון (תיקון 26) (שילוב תלמידי ישיבות), התשפ"ב-2022, שהוחל עליה דין רציפות, מוצע כי גיל הפטור יעמוד על 23, ואולם בשלוש שנים הראשונות מהחלת החוק תחול הוראת שעה וגיל הפטור יהיה 21 למשך שנתיים ולאחר מכן 22 למשך שנה.

- ³⁹ חוק שירות ביטחון (נוסח משולב), התשמ"ו-1986, מחייב את שר הביטחון לדווח לממשלה ולוועדת החוץ והביטחון של הכנסת על מספר המתגייסים החרדים:
- סעיף 26טז(א): שר הביטחון יודיע לממשלה בתום כל שנת גיוס על מספר המתגייסים לשירות סדיר מקרב תלמידי ישיבות ומקרב הבוגרים החרדים באותה שנה ויפרסם זאת ברשומות עד ה-5 ביולי.
- סעיף 26כח: שר הביטחון ידווח לוועדת החוץ והביטחון של הכנסת, אחת לשנה, לגבי שנת הגיוס שחלפה את מספר המתגייסים לצה"ל, מספר המתגייסים החרדים, מספר תלמידי הישיבה ששירותם נדחה וספר החרדים שקיבלו פטור – לרבות נתונים השוואתיים לשנים קודמות.
- [הדיווח האחרון המופיע באתר ועדת החוץ והביטחון של הכנסת הוא ממרץ 2022 ומתייחס לשנת הגיוס 2020.](#)
- ⁴⁰ דובר צה"ל, תשובה על בקשת המשך לפי חוק חופש המידע (בקשה של עידן ארץ), בנושא התפלגות פטורים בעשרים השנים האחרונות, 28 אוקטובר 2020.
- בנתונים על אחוז בני הלאום הערבי, לא צוינה הגדרה מדויקת למחזור הגיוס שמתוכו מחושב האחוז. בנוגע לנתונים אחרים (שיעורי גיוס בקרב בוגרי החינוך הממלכתי, הממ"ד והחרדי) צוין כי מדובר על אחוזים מתוך כלל חייבי הגיוס בשנתן. ייתכן כי שיעור בני הלאום הערבי מחושב מתוך המתגייסים בפועל, שכן כפי שהוצג לעיל הם אינם מחויבים בגיוס.
- ⁴¹ רח"ט תומכ"א, תא"ל אמיר ודמני, הכנסת ה-25, דיון בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת, [סטטוס גיוס חרדים](#), 10 במאי 2023. אוריאה אלמסי, [חייבי גיוס בני 18 ושיעורי גיוס לפי קבוצות אוכלוסייה – עדכון](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 4 באפריל 2024.
- ⁴² [דוח הצוות לשילוב תכליתי של חרדים בצה"ל](#), מאי 2024, עמ' 39.
- ⁴³ שם, עמ' 19.
- ⁴⁴ רחט תומכ"א, תא"ל אמיר ודמני, הכנסת ה-25, דיון בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת, [סטטוס גיוס חרדים](#), 10 במאי 2023.
- ⁴⁵ הכנסת ה-25, דיון בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת, [סטטוס גיוס חרדים](#), 10 במאי 2023.
- ⁴⁶ הודעת דובר צה"ל, [גיוס חרדים: צה"ל הציג את נתוני 2022 למשרד הביטחון](#), 4 ביולי 2024.
- ⁴⁷ דבריה של סא"ל עדינה אבני, רע"ן תכנון כ"א סדיר באכ"א, בתוך הכנסת ה-25, הוועדה לענייני ביקורת המדינה, פרוטוקול 98, שירות חרדים בצה"ל, 21 בפברואר 2024.
- ⁴⁸ הקריטריונים של צה"ל להגדרת בוגר כמחויב גיוס לצורך נתונים אלו אינם ידועים.
- ⁴⁹ משרד החינוך, [שקיפות בחינוך, דוחות מפורטים – התמונה החינוכית תשפ"ג](#), דוח גיוס מוסדי – נתוני "קבוצת הדומים", כניסה והפקת הדוח: דצמבר 2024.
- נציין כי בדוח התמונה החינוכית לשנת תש"ף (2019/20) שפרסם משרד החינוך, אשר בו הוצגו נתונים על לבוגרי החטיבות העליונות במערכת החינוך, הופיעו נתוני גיוס דומים ביחס לבוגרי שנת תשע"ז (2016/17) ולצידם הערה בדבר מגבלה נוספת ומשמעותית של הנתונים, מאחר ששיעור המתגייסים מחושב רק בין [בתי הספר שהשתייכו אליהם מתגייסים](#) באותו מגזר ופיקוח (כלומר, אם בבית ספר דרוזי או חרדי מסוים לא היו כלל מתגייסים לצה"ל, הוא לא נכלל בחישוב של שיעור הגיוס בקבוצת בתי הספר הרלוונטית). עם זאת, בבירור עדכני שערכנו עם גורמי המקצוע האחראים לחישוב נתונים אלו, במרכז המידע של מינהל טכנולוגיות דיגיטליות ומידע, נמסר לנו כי הערה זו אינה נכונה ביחס לנתונים המדווחים כיום.
- ⁵⁰ ישראל רסולי, מרכז המידע, מינהל טכנולוגיות דיגיטליות ומידע, משרד החינוך, הבהרות, 29 בדצמבר 2024.
- ⁵¹ המכון הישראלי לדמוקרטיה, [הגיוס ואנחנו: תמונת מצב](#), יולי 2024.
- ⁵² משרד הביטחון, [דוח חופש המידע של משרד הביטחון לשנת 2023](#), מעודכן ליולי 2024.